

Boží království v intencích Matoušova evangelia

Petr NOHEL

The Kingdom of God in the Gospel of Matthew

Abstract: This article deals with Mathew's view of the phenomenon of God's Kingdom. Emphasis is put on Chapter 13 due to the highest concentration of thematic parables. The topic of God's Kingdom, however, is not conceived a closed one. On the horizontal level it is set into the context of other Gospels. Vertically, the notion follows the significantly older tradition of Old Testament. The author also distinguishes different layers of meaning of the notion of God's Kingdom. Therefore, the interference with eschatology is present in this work.

Key Words: God's Kingdom, Parable, Bible, New Testament, Gospel of Matthew

Úvod

Ke zpracování tohoto článku jsem si vybral podobenství o Božím království, a to zejména proto, že mě Ježíšova podobenství osobně oslovují. Realita Božího království je navíc zaměřena ke konečnému cíli člověka a ten by neměl zůstat bez povšimnutí v životě křesťana.

Jako základ pro tuto práci jsem proto zvolil 13. kapitolu Matoušova evangelia, kde je koncentrace těchto podobenství největší a zároveň obsahuje jejich nejvyšší četnost v paralelních perikopách u dalších synoptiků.

Po shromáždění všech pramenů jsem se rozhodl věnovat se čistě problematice Božího království na pozadí jednotlivých podobenství, tj. vynechávám samostatnou látku o potřebě výkladu těchto podobenství učedníkům, včetně předpovězené nechápavosti posluchačů, i následný historický popis – tedy verše 13,34-43.54-58.

Rád bych na pozadí informací o Matoušově evangeliu a dalších nezbytných zdrojích, které je zasazují do významového kontextu, našel odpovědi na tyto a související otázky:

- Jaký je vůbec důvod řeči v podobenství?
- Hovoří se o Božím království už před Ježíšovým příchodem?
- Bude se Boží království realizovat zde na zemi, nebo až po smrti?
- Kdo může vstoupit do Božího království?
- Jak úzce je Boží království vázáno na osobu Ježíše Krista?

1 Charakteristika Matoušova evangelia

Přestože není úplně jasné, jaký byl přesný evangelistův klíč, je nepochybné, že Matoušovo evangelium má velmi promyšlenou stavbu (srov. Tichý, s. 84). Je zvláště ovlivněno tehdejšími židovským světem a prostředím, proto je také nejbohatší na semitismy. Jeho sloh je ovlivněn také Septuagintou (srov. Tichý, s. 87), překladem původně aramejského pramene Q (srov. Pokorný, s. 99), a podobně jako je tomu u Lukáše, i obsáhlým pramenem „Sondergut“ (Porsch, s. 82). Z textu evangelia je patrná velmi dobrá znalost židovských Písem (srov. Oeming, s. 14), přičemž Ježíš sám je zde podáván především jako syn Davidův a Abrahámův a jeho poslání se primárně odehrává ve světle spásy ztracených ovcí domu izraelského či prostě vlastního lidu. Poslání Božího Syna je také podáváno v kontextu starozákonních prorockých předpovědí (srov. PBK, s. 116). V tomto evangeliu je také zvláště zdůrazněna Matka Boží, a to v rámci tzv. Ježíšových velkých řečí (Mt s. 5–7, 10, 13, 18, 23 a s. 24–25) přičemž velký význam je věnován obecně také zázrakům a Mesiášovu utrpení (Tichý, 2003, s. 88). Na druhou stranu se někteří badatelé domnívají, že text evangelia svědčí spíše o jeho dodatečné judaisaci, jiní zase, že jeho původní jazyk je aramejský, dochovaný však pouze v řecké verzi. Dle jazykového rozboru by však mělo jít o originální text řecký (Tamtéž, s. 89–91).

Autoři Nového zákona ovšem četli Starý zákon již v interpretaci velikonočního tajemství, protože Duch svatý jim odkrýval jeho plnější duchovní smysl. To jim dávalo možnost jasně vyzdvihnout prorockou funkci Starého zákona, ovšem bez jeho samospasitelné funkce (srov. PBK, 2007, s. 76). Matoušovo jméno je sice citováno mezi apoštoly ve všech evangeliích, ale pouze v evangeliu Matoušově je připojeno i původní povolání apoštola – celník, což se neshoduje s pojmenováním celníka – Leviho v paralelních perikopách. Toto zdůraznění může sloužit jako podpůrný prvek pro zajištění autority zamýšleného textu (Tichý, 2003, s. 91).

Vzhledem k povaze a k zaměření textu evangelia můžeme logicky usuzovat, že bylo určeno primárně pro židokřesťany (srov. Struppe, Kirschläger, 2000, s. 211), a to v blízkosti Palestiny, např. v Sýrii (Tichý, 2003, s. 93).

Jedním z klíčových teologických pojmů tohoto evangelia je pojem království-basileia, jenž je zde užit celkem padesátkrát z celkového počtu 55 v celém Novém zákoně (srov. Tichý, 2003, s. 89). Stejně tak Matouš výrazněji než ostatní evangelisté zdůrazňuje důležitost a oprávněnost kristovského titulu pro Mesiáše (srov. Struppe, Kirschläger, 2000, s. 212).

2 Různá pojetí Božího království

Pojem „Boží království“ nebyl židovské společnosti neznámým, protože se vyskytuje již ve starozákonní tradici. Židé přirozeně na základě svých Písem očekávali, že jejich Bůh založí své království a bude aktivně vládnout. Zejména v Ježíšově době bylo pak toto očekávání zvláště silné (Kumrán, zélóti). Přesto neměl tento pojem ani za Ježíšova působení tak velký význam, jaký bychom podle naší dějinné zkušenosti dnes očekávali, což bylo dáno především tím, že tento pojem nebyl užíván jako pojem primární, nýbrž významově odlišným způsobem. Vznikl v pozdním židovství a svědčí zejména o jistém ostychu hovořit o Božím jednání přímo, což bylo dáno celkovou židovskou mentalitou, jež vše s Bohem související pojmenovávala přeneseně nebo obrazně. Dokonce i pro samotné Boží jméno existoval (a dodnes je užíván) alternativní výraz, který měl zaručit, že skutečné jméno Boží nebude devalvováno, a to ani jeho prostým užíváním (srov. Porsch, 1993, s. 42).

„Když mluvili o Božím jednání, dávali přednost obratům v pasivních tvarech, při kterých nebylo nutno pojmenovat jednající subjekt. S tímto způsobem mluvy se setkáme i v mnoha výrocih Ježíšových, které tak prozrazují, že jsou zakořeněny v židovském způsobu myšlení a semitském vyjadřování.“ (Holtz, 1991, s. 67)

„Ve starozákonní tradici lze rozeznat tyto kořeny:

1. všeobecné, jakoby trvalé Boží království, v minulosti a v budoucnosti (srov. Ex 15,18; Žl 145,11nn);
2. víra a zkušenost s přítomností Boha-krále (opěvovaná v intronizačních žalmech, např. Žl 47; 93; 96; 97; 99);
3. očekávání viditelného začátku jeho království na konci časů (srov. Iz 24, 23; 33, 22; Sof 3, 15; Zach s. 14, 16n).“ (Porsch, 1993, s. 42)

3 Hospodinova královská důstojnost

Ze starozákonních textů navíc vyplývá, že Boží království je vlastně jediným autentickým panováním, protože Boží královská důstojnost představuje ve starozákonní době výrazný teologický rys (srov. Struppe, Kirschläger, 2000, s. 164), projevující se například v tzv. královských žalmech (srov. Žl 47; s. 93–100). Tuto jedinečnou důstojnost potvrzují slova Písma i Bůh sám, např. když Samuelovi radí, aby uposlechl lid a přistoupil na jmenování lidského krále, neboť toto zřetelně podává jako důkaz zrady svého lidu právě na své neumenšitelné královské důstojnosti (srov. 1S 8, s. 6–8). Bůh navíc přesto sám zaslibuje příchod svého království, když přímo uvádí, že svůj královský trůn upevní navěky, a to skrze svého syna (srov. 2S 7, s. 12–16). Navíc v časech politické královské vlády, a to i po jejím rozdělení v Severním Izraeli a Judsku, je pojímána role lidského krále z teologického hlediska jako symbolicky zástupná. Král je stále podřízen Bohu jako svrchovanému pánu veškerenstva a plní i přes své vyvolení a pomazání v podstatě místodržitelskou úlohu (srov. Struppe, Kirschläger, 2000, s. 165).

Vzhledem k tomu, že zaslíbení budoucího království je vázáno Hospodinovým slibem králi Davidovi pro jeho potomka, vyvstává zřetelněji důležitost titulu „Syn Davidův“ pro samotného Ježíše (srov. Struppe, Kirschläger, 2000, s. 165).

3.1 Základní rozdíl mezi starozákonním a Ježíšovým pojetím

Zásadním rozdílem v pojetí Božího království byl především typ jeho očekávání. Přestože Ježíš sám blízkost tohoto království ohlašoval a všeobecně byl příchod království v jeho době očekáván intenzivněji, nebyla Ježíšova interpretace o nastolení Božího království ve shodě s očekáváním židovského národa.

„V židovském myšlení bylo s očekávaným příchodem Mesiáše (pomazaného krále z rodu Davidova) spojováno obnovení království jakožto územního celku (často se o něm předpokládalo, že se bude rozkládat od Egypta po Mezopotámii), v němž bude po porážce nepřátel Izraele blahobyť, mír a spravedlnost.“ (Brown, 1994, s. 82)

Avšak Boží království má v Ježíšově podání výrazně eschatologický ráz, který se neopírá o konkrétní geografický útvar nebo o vítězství na bitevním poli. Zdůrazňuje například, že jeho příchod není uskutečněn způsobem, který by se dal pozorovat (srov. Lk 17, s. 20). Krom toho sám nezakládá viditelně identifikovatelnou skupinu, která by měla za cíl vymezit se proti již existujícím skupinám s rozdílnou teologickou interpretací příchodu Božího království, čímž popírá i dobové elitářství (srov. Porsch, 1993, s. 44).

„Týká se lidí na zemi, ale přitom je to království posledních časů a zasahuje přinejmenším implicitně celé stvoření.“ (Brown, 1994, s. 83)

Ovšem na základě tehdejší politické situace, dané zejména okupací židovského území římskými vojsky, je snad přehnaný nacionální charakter promítnutý do očekávání královské vlády do jisté míry pochopitelný. Avšak s poukazem na Ježíšovo poselství, které je postavené výrazně na pokoji a smíření, vyniká tento rozdíl ještě zřetelněji, a to zejména s ohledem na občanské nepokoje horlivců např. ve vztahu k odmítání platby centrálních daní (srov. Porsch, 1993, s. 43).

3.2 Boží království v Novém Zákoně

Boží království bylo centrální myšlenkou kázání Jana Křtitele. Ježíš bezpochyby na toto Janovo poselství organicky navazuje (srov. Mt, s. 3, 2, 4 a 17), zejména pak ve zdůraznění jeho blízkosti (srov. Porsch, 1993, s. 42). Jistý rozdíl můžeme ale zpozorovat v tom, že zatímco Jan upozorňuje především na nutnost vnitřního obrácení, Ježíš sám svým jednáním

toto království zpřítomňuje. Janův pohled tedy nepopírá, ale staví na něm a dále ho rozvíjí. Rozdíl je také v tom, že Jan Křtitel neříká o budoucnosti nic pozitivního, zatímco u Ježíše je budoucnost vůlí samotného Boha, který chce spasit celý svět (srov. Tamtéž, s. 44).

„Ježíš k tomu nepodal žádné souvislé teoretické pojednání nebo definici. Celý jeho život, jeho hlásání slova Božího a jeho praxe jsou vlastním komentářem k tomuto ústřednímu pojmu jeho poselství.“ (Porsch, 1993, s. 42). Navíc podle Markova evangelia je to právě Ježíšův výrok o naplnění času a přiblížení se Božího království (Mk, s. 1 a 15), který uvozuje zahájení Ježíšova vlastního veřejného působení.

3.2.1 *Království a kralování*

V hebrejštině se pro království ve smyslu územním, pro kralování ve smyslu důstojnosti, ale i pro praktický výkon panovnické vlády užívalo termínu „malkut“. Primárním významem tohoto slova je sice politický způsob vlády (srov. Struppe, Kirschläger, 2000, s. 164), přesto se ostatní významy nestírají, což je dáno také tím, že i fyzický monarcha měl za úkol uplatňovat ve svém panování Boží hodnoty. Každopádně tento pojem nezahrnuje pouze prostorovou představu království (srov. Brown, 1994, s. 82) a jako takový přešel do řeckého prostředí pod pojmem „basileia“ jako překlad. Vzhledem k tomu, že i tento helénský pojem je do dalších jazyků překládán především ve výše zmíněném primárním významu, uvádí se pro jeho upřesnění a naznačení původní šíře ustálený výraz „basileia tú theú“ jako ekvivalent hebrejského „malkut“. V Ježíšově pojetí dokonce představuje spíše „Boží vládu“ než „Boží říši“ (srov. Struppe, Kirschläger, 2000, s. 156).

„Pojem království Boží se vykytuje v Novém zákoně více než stokrát, z toho asi sedmdesátkrát v synoptických evangeliích. (...) Dá se říci, že *basileia* znamená jak kralování, tak království tímto kralováním vytvořené.“ (Brown, 1994, s. 82)

3.2.2 *Co není Božím královstvím*

Přestože nám novozákonní spisy nepodávají přímou definici Božího království a jeho vlády, můžeme z jednotlivých úryvků usuzovat na jeho negativní vymezení. Boží vláda tak zcela jistě není podobná

vládě pozemské, protože se existenčně nespojuje s politickými nároky nebo vnější mocí (srov. Struppe, Kirschläger, 2000, s. 165). Krásně je to vidět na příkladu Zebedeových synů, kteří poptávají místa po pravici a po levici Boží (Mk 10, s. 35–40). Boží vláda ale nepoptává ani vymezení zvláštního územního prostoru a zcela rozbíjí zažitou a obecně očekávanou představu o obnovení dřívějšího království v geografickém smyslu (srov. Brown, 1994, s. 82). Tuto představu navíc podporují další výroky Nového zákona, které hovoří o vejítí do království Božího a které bývají někdy i zaměňovány s vejítím do života (srov. Mk 9, s. 43).

„Království boží znamená život. To je zcela zřetelné v (...) textu Markově (9,43nn), v němž jsou pojmy „království Boží“ a „život“ zaměnitelné. „Vejít do Božího království“ a „vejít do života“ je totožné.“ (Holtz, 1991, s. 70)

Je proto zjevné, že Ježíšem hláсанé Boží království má jednoznačný transcendentní přesah, ba že tento přesah je přímo konstitutivním momentem Božího království, který ze své podstaty nemá a nepotřebuje mít adekvátní hmotnou podobu (Holtz, 1991, s. 68).

„Boží království je tam, kde panuje Bůh, kde se bez narušení uskutečňuje boží vůle. Je tam, kde je život tak zdravý, jak jej Bůh stvořil a jak sám chce životem být. (...) „Bůh je král“ tedy funkčně a nikoliv staticky či dokonce lokálně.“ (srov. Tamtéž)

3.2.3 *Království Boží, nebeské a Kristovo*

„Když novozákonní pisatelé hovoří o Božím království, udržují napětí mezi tím, co se již v příchodu Ježíše Krista vlomilo do tohoto světa, a mezi ještě očekávaným dovršením této skutečnosti. (...) Jeho zvěstování Božího království se tak jeví jako dynamicky pokračující poselství.“ (Struppe, Kirschläger, 2000, s. 165)

Podobně apoštol Pavel užívá pojmu království Kristovo spíše k označení aktuální doby a lidí, kteří se snaží žít v evangelijním duchu, a pojem samotný opisuje výrazy pokoje, spravedlnosti a radosti z Ducha svatého (srov. Tamtéž, s. 165). Jedná se však v principu o rozlišení aktuální skutečnosti od budoucího očekávání, rozdíl tedy není striktně významový, ale vystihuje budoucí podřízení Kristova království (které bude bez konce) i Krista samého Bohu Otci (srov. 1 K 15, s. 24–28).

„Pavel tak sice říká také, že *Bůh bude všechno ve všem*, ale nejde tu o splnutí s Bohem, nýbrž o dokonalé společenství. Slova o „podřízení“ vzata ze společenské oblasti to zřetelně dokládají. Výrok o království bez konce musíme tedy chápat tak, že Kristovo dílo je *definitivním zpřítomněním* Boží vůle a vztahy, které mu odpovídají, nebudou ničím zrušeny nebo narušeny. „Bez konce“ znamená také, že není žádná oblast stvoření, která by se Božímu soudu a řádům nového věku vymkla.“ (Pokorný, 1991, s. 103)

Na druhou stranu: „Je třeba si všimnout, že Ježíš skutečnost přísně váže na své jednání. Nikoliv obecně, jednou provždy a všude je království boží přítomné, ale tam, kde Ježíš koná činy uzdravení.“ (Holtz, 1991, s. 72).

Podstatným znakem Matoušova evangelia je časté užívání termínu nebeské království (*basileia tón úranón*) (srov. Gnilka, 2001, s. 77) oproti Božímu království. Nejedná se však patrně o významový rozdíl mezi těmito pojmy nebo odlišení podobných skutečností oproti dalším synoptikům. Užívání tohoto pojmu je nejspíše výrazem Matoušova niterního židovství, které se, jak bylo uvedeno výše, vyhýbá přímému Božímu pojmenování.

„Přece se můžeme domnívat, že Ježíš neříkal „království nebeské“, nýbrž „království Boží“, neboť jen Matouš dával přednost přísně židovskému způsobu vyjadřování. Všechny ostatní vrstvy tradice říkají naproti tomu „království Boží“. Matouš vykazuje i jinak ve svém líčení Ježíšova příběhu vliv židovského myšlení a pojmosloví. Z tohoto poznatku můžeme usoudit, že Ježíš právě u ústředního pojmu svého poselství se úzkostlivě neobává vyslovit slovo Bůh, jak bylo charakteristické pro jeho okolí, nýbrž právě naopak o Bohu zcela svobodně a přímo mluvil. Z tradice můžeme vytušit, že Ježíšově zvěsti království odpovídal svobodný a přímý způsob řeči o Bohu.“ (Holtz, 1991, s. 68)

3.2.4 Nynější a budoucí Boží království

Přestože se Boží spasitelná vůle stává novou empirickou zkušeností v působení Ježíše Krista (srov. Struppe, Kirschläger, 2000, s. 166), zůstává zde problém časového zařazení či problém stanovení začátku působení Božího království. Z praxe Božího zjevení je však zřejmé, že i toto je součástí Božího záměru a hledání exaktního řešení tohoto problému není v tomto případě adekvátní.

„(...) je zřejmé, že „královstvím Božím“ se tu míní skutečnost, která zde ještě není, nýbrž patří teprve budoucnosti. Je-li však již zde, došly dějiny ke svému konci a čas k svému cíli. (...) Ježíš se však zjevně vyhýbal realisticky obraznému líčení přicházejícího království. Forma, v níž se uskuteční život v božím království, bude zcela jiná, než v čase předchozím, i když půjde o život, v němž bude zachována individuální identita.“ (Holtz, 1991, s. 68–69)

Nemusí proto ani na nás působit rozporuplně, že sám Ježíš představuje Boží království jako velmi blízké; dokonce tvrdí, že někteří z posluchačů ani nezemřou a okusí jej (Mk 9, s. 1), zatímco jinde je utvrzuje, že o hodině jeho příchodu ví pouze Otec (Mk 13, s. 32). To nám ozřejmuje, že primárním cílem hlásání není dosažení bližšího časového údaje (Mk 1, s. 15) jeho uskutečnění, ale šíření informace o bezpodmínečné Boží vůli spasit všechny lidi, která již byla zjevena (srov. Porsch, 1993, s. 49).

„Jistota bezprostřední blízkosti království a nejistota chvíle jeho příchodu se však v myšlení, s nímž se tu setkáváme, nikterak nevylučují.“ (Holtz, 1991, s. 71) „V Ježíšově působení lze tedy už poznat síly budoucího Božího království, zasahující již jakoby do přítomnosti.“ (Porsch, 1993, s. 49) „Nejlepší řešení asi vede tím směrem, že Boží panování se již zpřítomňovalo v Ježíšově osobě, zvěsti a činech, avšak úplné a viditelné prosazení Království nastane v budoucnosti a přijde také skrze Ježíše, Syna člověka. Podobenství jako o hořčičném zrně, kvasu, zrně samostatně rostoucím, rybářské síti a pleveli mezi pšenicí ukazují, že ke Království patří jak přítomné působení, tak vyvrcholení v budoucnosti.“ (Brown, 1994, s. 88)

Proto se také zdůrazňuje, že Boží království stojí za jakoukoliv námahu, jak přesvědčivě ukazuje Matouš v podobenství o pokladu a perle (Mt 13, s. 44–46). Tam se zároveň ukazuje, že Boží vláda není despotická, ale že je postavena na odpuštění a osvobození člověka (Porsch, 1993, s. 45). Toto pojetí podporuje i Lukáš, který popisuje Boží vládu pojmy jako radost, pokoj, důvěra, svatba, otcovský dům (čímž se podobá apoštolu Pavlovi). Zdůrazňuje také radostnou perspektivu Božího panování tím, že příchod Božího soudu kategorizuje podmíněně, tedy jen pokud člověk spásu odmítne (Lk 13, s. 6–9). Ústřední myšlenkou je zde Ježíš, který člověka získává pro budoucnost, kterou nevyhrožuje. Budoucí

perspektiva Království je také naznačena v jeho blahoslavenstvích (Mt 5, s. 1–12). Jeho finální podoba ale přesto teprve přijde, jak je to podáno v podobenství o hořčičném zrně (Mt 13, s. 31–32) nebo o kvasu (Mt 13, s. 33; srov. Holtz, 1991, s. 75).

4 Podobenství a jejich interpretace

V evangeliích můžeme nalézt více než padesát podobenství, která připravují posluchače prostřednictvím symbolického vyprávění na obvyklým způsobem nepřenositelnou skutečnost. Za podobenství (pouze v Janově evangeliu se užívá výrazu příběh) bychom mohli s jistotou označit alespoň 22 míst v Matoušově evangeliu, 9 v Markově evangeliu, 31 v Lukášově evangeliu a 12 v Janově evangeliu, přičemž k příběhům evangelisty Jana nenacházíme u synoptiků žádné paralely. Přestože početně nejvíce podobenství nalezneme u Lukáše, vykazuje největší shodu s ostatními evangelií právě evangelium Matoušovo, které má interpretaci téhož podobenství u Marka a Lukáše v 6 případech, pouze u Marka v jednom případě a pouze u Lukáše v 5 případech. Samostatně stojících podobenství pak obsahuje 6, jak ukazuje následující schéma (zvýrazněna jsou ta podobenství, o kterých se v literatuře hovoří nejčastěji v souvislosti s Božím královstvím):

Tabulka č. 1: Paralelní podobenství u synoptiků

Podobenství	Matouš	Marek	Lukáš
Lampa pod nádobou	5,14-16	4,21-22	8,16-17 11,33-36
O dvou stavitelích	7,21-27		6,47-49
Starý šat a nesepraná záplata	9,16	2,21	5,36
Nové víno a staré měchy	9,17	2,22	5,37-38
Rozséváč	13,3-23	4,3-20	8,4-15
Plevel mezi pšenicí	13,24-30		
Hořčičné zrně	13,31-32	4,30-32	13,18-19
Kvas a mouka	13,33		13,20-21
Ukrytý poklad	13,44		
Perla veliké ceny	13,45-46		
Rybářská síť	13,47-50		

Ztracená ovce	18,12-14		15,3-7
Nemilosrdný služebník	18,23-25		
Dělníci na vinici	20,1-16		
Dva synové	21,28-32		
Zlí vinaři	21,33-41	12,1-09	20,9-19
Svatební hostina	22,2-14		14,16-24
Fíkovník	24,32-35	13,28-31	21,29-33
Zloděj	24,43-44		12,39-40
Pošetilé a rozumné panny	25,1-13		
Hřivny	25,14-30		19,11-27
Ovce a kozlové	25,31-46		
Zaseté semeno		4-26-29	
Pán domu na cestách		13,34-37	

Zdroj: Kolektiv autorů: Biblica – biblický atlas. Praha: Fortuna Libri, 2007, s. 506.

Tabulka č. 2 a 3: Podobenství vyskytující se pouze v Lukášově a Janově evangelii:

Podobenství	Lukáš
Věřitel a dva dlužníci	7,41-43
Milosrdný samaritán	10,30-37
Přítel o půlnoci	11,5-13
Hloupý boháč	12,16-21
Bdělí služebníci	12,35-38
Věrní služebníci	12,42-48
Neploďný fíkovník	13,6-9
Svatební hostina	14,8-11
Stavba věže	14,28-30
Král	14,31-33
Ztracené mince	15,8-10
Ztracený syn	15,11-32
Nepoctivý správce	16,1-13
Boháč a Lazar	16,19-31
O postavení služebníka	17,7-10
Vdova a soudce	18,1-08
Farizeus a celník	18,9-14

Příběh	Jan
Vanoucí vítr	3,8
Ženichův přítel	3,29
Rozséváč a žnec	4,35-38
Otec a syn	5,19-24
Služebník a syn	8,35-36
Dobry pastýř	10,1-18
Dvanáct hodin dne	11,9-10
Pšeničné zrno	12,24
Chození ve světle	12,35-36
Mnoho příbytků	14,2-7
Vinný kmen a vinař	15,1-8
Žena, která rodí	16,20-24

Zdroj: Kolektiv autorů: Biblica – biblický atlas. Praha: Fortuna Libri, 2007, s. 506.

4.1 Zvěstování Božího království v podobenstvích

Ježíšovo praktické zvěstování se odehrávalo v dobovém kontextu, který nebyl jeho pojetí nadcházejícího Božího zjevení nakloněn. Řeč v podobenstvích tak plnila jednak úkol spojovacího můstku mezi dobovým očekáváním a Kristovým sdělením a jednak tak Bůh naplňoval starozákonní předpovědi, které o poselství v podobenstvích hovořily (Mt 13, s. 13–15). Když se tedy lidé, farizeové i zákoníci pohoršovali nad jeho nečekanými zvyky, opáčil jim podobenstvími o ztracené ovci (Mt 18, s. 12–14), o ztraceném penízi (Lk 15, s. 8–10) a o ztraceném synu (Lk 15, s. 11–32), což ovšem nebylo nijak samoučelné (srov. Holtz, 1991, s. 74–75). Díky použití situací a věcí z každodenního života posluchačů dokázal Ježíš trefně přiblížit prostřednictvím metafor jinak nepoznatelné aspekty nadcházejícího království (srov. Gnilka, 2001, s. 78).

„Tím, že celníkům a hříšníkům otevírá společenství, jsou tito s konečnou platností přijati do společenství Božího. Tak je třeba i tomuto počínání rozumět jako projevení Božího království.“ (Holtz, 1991, s. 75)

4.1.1 Vynaložené úsilí

Kristus jasně představuje svým posluchačům, že Boží království je něco, nač je třeba vynaložit veškeré úsilí, a to jednak aby jej člověk sám dosáhnul a jednak aby někdo nebyl pro toto království ztracen v poslední chvíli (srov. Brown, 1994, s. 90). Výmluvně to pak dokládá podobenstvími o zakopaném pokladu (Mt 13, s. 44) či drahocenné perle (Mt 13, s. 45–46), která jsou svým charakterem zaměřena k budoucímu cíli.

4.1.2 Připravenost a rozhodnutí

Dalším důležitým momentem, který z Ježíšových podobenství vyplývá, je nutnost vědomého lidského rozhodnutí pro Boží království, které by mělo být jednoznačné a definitivní (srov. Brown, 1994, s. 90), jak ukazuje podobenství o pošetilých pannách (Mt 25, s. 1–13). Určitá připravenost na okamžik příchodu království je totiž důležitá věc pro související příchod Božího soudu podle podobenství o veliké hostině (Mt 22, s. 2–14). Tato připravenost však není nikterak v rozporu s faktem, že milost Boží je zároveň nezaslouženým Božím darem člověku (srov. Brown, 1994, s. 90). Naopak o vyvolení i těch „nejméně pravděpodobných“ lidí svědčí

podobenství o dělnících na vinici (Mt 20, s. 1–16) nebo o modlitbě farizeje a celníka (Lk 18, s. 9–14). Dar i celková lidská připravenost jej přijmout jsou podmíněny přijetím Ježíšových norem, které zabezpečuje vstup do Božího království (srov. Mk 10, s. 15).

„Člověka před Bohem neospravedlňují lidské skutky, nýbrž uznání vlastní nehodnosti a bezmezná důvěra v bezpodmínečnou a bezmeznou Boží ochotu k odpouštění.“ (Porsch, 1993, s. 48)

4.1.3 Kontrastní podobenství

Některá podobenství Ježíš pojímá záměrně jako tzv. kontrastní. Jedná se o příběhy, které mj. rozbíjejí tradiční představu zásluha-odměna (Porsch, 1993, s. 48) tehdejších lidí o Bohu tím, že Boha prezentují ve zcela jiném světle. Tato podobenství mají mnohokrát překvapivý závěr i pro dnešního čtenáře, přesto je tento aktualizovaný obraz Boha ve výsledku mnohem přitažlivější oproti zažitým představám (srov. Tamtéž, s. 46).

Asi nejlepším příkladem je již zmíněné podobenství o milosrdném otci a jeho dvou synech (o marnotratném synu) (Mt 15, s. 11–32), které prezentuje Boha jako skutečně a reálně odpouštějícího, a to i tam, kde již lidský soud váhá. Jako skutečně hledající se zase Bůh projevuje skrze také již zmíněná podobenství o ztracené ovci (Mt 18, s. 12–14) a ztraceném penízi (Lk 15, s. 8–10), která také upřednostňují ztraceného jedince jakoby na úkor „poslušného“ zbytku. Z jiného pohledu je zase hořčičné zrno (Mt 13, s. 31–32; Mk 4, s. 30–32 nebo Lk 13, s. 18–19) nejmenším zrnem mezi všemi, jeho větve však umožňují vydávat ve výsledku i další dodatečný užitek (srov. Porsch, 1993, s. 46–47).

Přesto se ani v kontrastních podobenstvích nevyhneme zdůraznění spásy jakožto daru. Hezky je to prezentováno např. v podobenství o setbě (Mk 4, s. 26–29), jehož hlavním poselstvím je růst, a to dokonce i v době rolníkova spánku.

4.2 Boží království v návaznosti na Ježíšovy činy

„Při svém posledním pobytu v Jeruzalémě podnikne Ježíš něco nápadného. Z nádvoří před chrámem vyžene kupce a směnárníky. O rozsahu tohoto činu a jeho provedení si v jednotlivostech nemůžeme udělat žádný přesný obraz. Že k němu ovšem došlo, nelze nikterak zpochybnit.

Byl výmluvnou očistou chrámu a stojí tak v bezprostředním spojení s Ježíšovým vyhlášením přicházejícího Božího království.“ (Holtz, 1991, s. 75–76)

Ježíš také dává do souvislosti svoji praktickou vymítačskou službu s Královstvím (srov. Struppe, Kirschläger, 2000, s. 167), když sám jasně říká: „Jestliže však vyháním démony prstem Božím, pak už vás zastihlo Boží království.“ (Lk 11, s. 20) „Tato nepochybně pravá Ježíšova slova navíc charakteristicky spojují současné projevy Božího království s osobou Ježíše“ (Porsch, 1993, s. 49) „Ve skutečnosti každý člověk, kterého zasáhne Ježíšova zvěst, je jí postaven do blízkosti Božího království.“ (Holtz, 1991, s. 71–72) „Boží vláda se tedy děje tam, kde to Bůh se svou láskou k člověku myslí vážně. Jedinečným způsobem (současně vznešenou formou) je tomu tak v osobě Ježíšově; zde splývají obsah a nositel poselství, Boží láska je personifikována. Ježíš sám je evangeliem, které zvěstuje. (...) Jeho zvěstování spočívá v daru slova i v daru spásy, kterou působí. V tomto dvojím způsobu Ježíšova zvěstování se děje Boží království (...). Ježíšovo slovo a jeho čin tvoří jednotu ve zvěstování Božího království, navzájem se doplňují a nelze je od sebe oddělit.“ (srov. Struppe, Kirschläger, 2000, s. 167) „(...) ke zvěstování neoddělitelně patří jak to, kým Ježíš je, tak to, co činil; a skutečně uvidíme, že jeho slova, jimiž zvěstoval Království, vedou ke stejným závěrům jako jeho skutky.“ (Brown, 1994, s. 89)

O přímé návaznosti na úzké sepjetí mezi Božím královstvím a postavou Ježíše Krista svědčí i způsob prezentace jeho myšlenek, který byl autoritativnější, ale zároveň osobnější, než bylo známo u proroků (srov. Brown, 1994, s. 92) Ježíš neužíval přenesené interpretace typu „Tak praví Hospodin...“ (Iz 1, s. 24, Jr, 2, s. 12), ale „já vám pravím...“. Podobné je v to mnoha výrocích v Matoušově evangeliu, kde dokonce zasazuje své učení do kontextu zákonické doby. „Slyšeli jste, že bylo řečeno... ale já vám pravím...“ (Mt 5, s. 21–22, 27–28, 33–34, 38–39, 44–44) Přestože se různí autoři liší v hodnocení autenticity těchto jednotlivých autoritativních Ježíšových výroků, shodují se v tom, že autentické jsou jistě ty, které se vymezují vůči mojžíšovskému principu, resp. tento vykládají a definitivně upřesňují a objasňují, jak je zjevné na příkladu výroku proti rozvodu (Mt 5, s. 31–32, 19, 7; Lk 16, s. 18).

„Jak to, že Ježíš může mluvit s takovou osobní autoritou, není v synoptických evangeliích nikde vysvětleno; ano, právě toto mlčení v protikladu k vysvětlování proroků, že se k nim stalo slovo Boží, naznačuje dosti „vysokou“ christologii, kde autorita ke vznášení požadavků Božím jménem spočívá jednoduše v Ježíšovi, v tom, kým je. (...) Nevyřizuje slovo Boží, ale mluví sám s Boží autoritou.“ (Brown, 1994, s. 92) Tato autorita je tak očividná (srov. Struppe, Kirschläger, 2000, s. 212) a samostatná, že byla pro mnoho tehdejších posluchačů překvapivá a šokující. Tuto autoritu navíc podporuje Ježíš svým zjevným vymezením se vůči rituálně pojaté sobotě (a vůbec vůči formálnímu plnění požadavků zákona) (srov. Tamtéž) a principům očisty, kterými se necítí být vázán (Brown, 1994, s. 91). Právě tento silný rys Ježíšových promluv je záměrně podtržen na více místech Matoušova evangelia (Mt 5, s. 17–20; 21–48; 12, 8).

Závěr

Matoušovo evangelium koncentrovaně přibližuje v podobenstvích o Božím království tuto přítomnou i nadcházející realitu Božího plánu. Ježíš mohl svým pojetím tehdejší posluchače šokovat zejména v naprosto odlišném pohledu na tento očekávaný fenomén, přesto sám, vědom si radikální odlišnosti zamýšleného Božího věku, nepodával líčení Království realisticky, ale v podobenstvích – tedy způsobem uchopitelným napříč dějinami i kulturními odlišnostmi. Tím ale otevřel Boží království všem lidem.

Přes závěry jednotlivých příběhů, které nemusí být ani pro dnešního čtenáře na první pohled přijatelné a srozumitelné, mohou být tato podobenství velmi efektivním přiblížením Božího záměru s vykoupením člověka i lidstva, neboť ukazují Boha spravedlivého, milujícího, trpělivě čekajícího a připraveného vždy odpouštět.

„Při zpětném pohledu se Mt projevuje jako prvokřesťanský teolog, který za pronikavé změny poměrů nově vykládá Ježíšovo poselství a ukazuje, jak zůstává i ve změněných podmínkách platné, a především že ho lze v praxi realizovat. Je mužem vyrovnanosti, který se staví kriticky k jednostranným, extrémním řešením. Z jeho evangelia je možno jej poznat

jako „zákoníka“, který – podle závěru podobenství 13,52 – je podoben hospodáři, „jenž ze své bohaté zásoby vynáší věci nové i staré“ (přičemž není snad bezvýznamné, že to nové je na prvním místě!). Jeho „cesta středu“ by mohla být modelem pro dnešní církev. V každém případě je jeho evangelium výzvou k smíření a integraci. Vždy bychom se konečně měli řídit hlavním kritériem pro rozlišování duchů a pro příslušnost k Božímu království, totiž konat to, co Ježíš učil.“ (Porsch, 1993, s. 91)

Otázkou tedy zůstává, jak toto přesahové téma uchopit didakticky. Na první pohled samozřejmě zařazení pod oblast 5. 3. 4 Geografie, část Sociální prostředí – „Úvod do filozofie a religionistiky“ stať „Učivo“, bod „víra v lidském životě“ (RVP G, 2007, s. 35) bych jako primární oblast nedoporučil. Jedním z důvodů je fakt, že Rámcový vzdělávací program pojímá učivo těchto oblastí jako předmět širšího sociálního prostředí, zatímco pojem „Boží království“ je terminus teologický a není sociálně nijak vymezen. Druhým důvodem je fakt, že obsahově by mohl spadat pouze do osnov nepovinného předmětu „Výuka náboženství“, který však není programem přímo předpokládán,¹ a proto zde není ani popsán.

Vzhledem k transcendentnímu pojetí skutečnosti, kterou tento pojem představuje, bych doporučil jeho zařazení v oblasti 6.3 Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech, část „Přínos průřezového tématu k rozvoji osobnosti žáka“ (RVP G, 2007, s. 69–70) a to (po představení vlastního tématu) formou řízené diskuse, nikoliv frontálně. Pokud totiž pojem „Boží království“ nepředstavuje kategorii vymezenou geograficky ani politicky na způsob např. státního zřízení, pak může být dobrým základem pro podíl na rozvoji abstrakce a imaginace. Vzhledem ke složitosti jeho uchopení a nesnadnému předávání jeho obsahu bych jej však nedoporučil na školách základních.² Naopak ve vysokoškolském prostředí je svébytně etablován zejména v teologických disciplínách biblistika a dogmatika, kde je však transcendentní pojetí jeho pojmovou součástí (srov. Viviano, 2008, s. 184).

Poznámky:

¹ Povinnost realizace náboženské výuky vyplývá jednolitým školám z ČI. 16 Listiny základních práva svobod, z ustanovení zákona č. 561/2004 Sb. („Školský zákon“) a ze zákona č. 3/2002 Sb. („O svobodě náboženského vyznání...“), a realizuje se

po splnění předepsaných podmínek na základě Metodického pokynu MŠMT Č. j. 25029/2002-22, který ovšem blíže nespecifikuje obsah výuky předměty, natož doporučené didaktické techniky, prostředky či pomůcky.

- ² I přes to, že v Rámcovém vzdělávacím programu pro základní vzdělávání (RVP ZV) na str. 133 v oblasti 6.4 Multikulturní výchova (ve znění revize RVP ZV z května 2017 s účinností od 1. 9. 2017) se nachází podobně vymezená část s totožným názvem a obdobným posláním.

Literatura:

Bible

- Jer 26,15
- 1S 8,6-8
- 2S 7,12-16
- Žl 47; 93-100
- Mk 1,15; 4,26-29; 9,1.43; 10,15.,35-40; 13,32
- Mt 1,1.21; 2,23; 3,2; 4,17; 5-7; 10; 12,8; 13; 15,24; 18; 20,1-16; 23-25;
- Lk 6,20-26; 11,20; 13,6-9; 15,8-32; 17,20; 18,9-14
- 1 K 15,24-28

BROWN, R. E. *Ježíš v pohledu Nového zákona*. Praha: Vyšehrad, 1994.

FROLÍKOVÁ, A. *Rané křesťanství očima pohanů*. Praha: H & H, 1992.

GNILKA, J. *Ježíš Nazaretský – poselství a historie*. Praha: Vyšehrad, 2001.

HOLTZ, T. *Ježíš z Nazareta*. Praha: Vyšehrad, 1991.

KLEMENT I. *První list Klementův*, Spisy apoštolských otců, Kalich, 2004.

Kolektiv autorů: *Biblica – biblický atlas*, Praha: Fortuna Libri, 2007.

Kolektiv autorů. *Rámcový vzdělávací program pro gymnázia (RVP G)*, Plzeň: Bílý slon, 2007.

OEMING, M. *Úvod do biblické hermeneutiky*. Praha: Vyšehrad, 2001.

PBK: *Výklad Bible v Církvi*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007.

PBK: *Židovský národ a jeho svatá Písma v křesťanské Bibli*. Olomouc: Karmelitánské nakladatelství, 2004.

POKORNÝ, P. *Apoštolské vyznání*. Třebenice: Mlýn, 1991.

POKORNÝ, P. *Literární a teologický úvod do Nového zákona*. Praha: Vyšehrad, 1993.

PORSCH, F. *Mnoho hlasů jedna víra*. Praha: Zvon, 1993.

STRUPPE, U., KIRCHSCHLÄGER, W. *Jak porozumět Bibli*. Praha: Vyšehrad, 2000.

TICHÝ, L. *Úvod do Nového zákona*. Svitavy: Trinitas, 2003.

TRILLING, W. *Hledání historického Ježíše*. Praha: Vyšehrad, 1993.

VIVIANO, B. T. *Království Boží v dějinách*, Praha: Vyšehrad, 2008.
VOGUA, F. *Dějiny raného křesťanství*. Praha: Vyšehrad, 1994.

Kontakt na autora příspěvku:

Mgr. Mgr. Petr Nohel, Ph.D.
Univerzita Karlova
Ovocný trh 5
116 36 Praha 1
e-mail: petr.nohel@ruk.cuni.cz